

Je mi zima. Jdu rychle na autobus. Sedla bych si, ale lavička je mokrá a vedle je nablito. Zaujímám pozici „zaujatá stojící figura“. Čekám dostatečně zaujatě, ale zároveň relaxovaně. Myslím, že je to dobré. Působí to autenticky, identifikuji se s tím.

Mám jízdenku, ale stejně tak mám pocit, že jedu na černo. Reflex z dob minulých. Sedám si a zaujímám pozici „vnitřně vyrovnaná empatická sedící“. Empatická proto, aby bylo zřejmé, že v případě potřeby místo ochotně uvolním. Mobil mám v kapse. Je tam. Jedu tam a tam a jedu včas.

Před vystupováním z autobusu se rozhodnu pro choreografii „vystupuji z autobusu a jdu klidným tempem na vlak“. Možná jsem ale měla zvolit styl „razantní tempo“, čímž bych měla možnost předhonorit enormně obézní figuru zpomalující celý provoz namáhavou širokou chůzí.

Na nádraží secvičím „veřejné sundání, prohrabání a nandání batohu“ a pak zaujmu v mé oblíbené první třetině perónu pozici „až nepřirozeně vzpřímená stojící figura“, aby mne nebolela záda. Tato figura mi vyhovuje, ale musím se trochu přemáhat, abych si nepřipouštěla, zda to není příliš nápadné. Následně zvolím záměrně co nejvíc civilní nastoupení do vlaku. Následuje vždy zásadní rozhodnutí zda po vkročení a překročení té záhadné mezery mezi soupravou a perónem pokračovat doleva anebo naopak rovně vpravo a vystoupat do horní části soupravy. Rozhoduji se náhle živelně, nsystematicky, volím levou stranu, pochod vzhůru, a trochu si to rozhodnutí vyčítám. Hledám místo pro figuru „klasická sedící“ skoro jako na piktogramu. Ono to jinak v tomto typu soupravy ani nejde. Po chvíli jízdy už se těším na choreografii „svízná chůze“, která mi dělá dobře.

Pseudověřejný prostor adolescentního města

Všichni sami na sobě testujeme nejen online přítomnost, ale také nové okolnosti fyzické zkušenosti s veřejným prostorem. Žijeme v době, kdy dochází k ustanovování nových podmínek pro přechod od analogové společnosti k digitální. A právě tyto podmínky, jsou v případě veřejného prostoru aktuálně přetvářeny ve všeobecný konsenzus, pokud se tak již nestalo bez našeho vědomí.

Města tak, jak jsou plánována státem z hlediska kontroly, staví účastníky provozu do pozice adolescenta, jak označil tento jev americký sociolog Richard Sennett. Určitý typ přirozeného zmatku musí být přítomen, aby člověk dozrál v dospělého jedince. Sennett vychází z analýzy historického vývoje plánování, které od 19. století tvoří dle jeho slov „hrozivě jednoduchá skupina předpokladů“.³ Obava vychází z nedůvěry v technokratismus vycházející z velkého plánování ve stylu barona Haussmanna a jím stvořeného pojetí urbanismu Paříže jakožto přeměny středověkého města na metropolis s širokými bulváry a třídami.

Tato 150 let stará koncepce vycházející z newtonovsko-karteziánského pojetí vědy vedla k dominanci expertního vědění nad aktuálními potřebami obyvatel. Je stále nejčastější vizí, kterou velkoměsta a nejrychleji rostoucí aglomerace v souladu se silicí globalizací překotně naplňují, bez ohledu na vedlejší efekty, jakými jsou segregace obyvatelstva, nedostupné bydlení, růst slumů nebo občanské nepokoje. Haussmannem vytvořený precedens koncepce prostředí (bulváry pro snadný přesun vojsk, třídní rozdělení dle čtvrtí atd.) je nástrojem kontroly a prevencí konfliktu. Novou prioritou druhé poloviny 20. století je pak

automobilová doprava a infrastruktura utilitárních prefabrikovaných prvků, elektrických rozvodů apod. utvářejících řád, ze kterého se vytrácí lidské měřítko. S tím souvisí absence prostoru pro změnu a pro organický chod společnosti.

Pozice, v níž se obyvatelé a návštěvníci měst ocitají, nenabízí žádné východisko. Autoritativní pojetí města totiž popírá dva základní atributy dospělosti – svobodu a odpovědnost. Na snahu systému o ponechání lidí v pozici adolescentů, kteří díky udržování svého já v bezpečných homogenních komfortních zónách nemohou testovat svoji identitu, osamostatnit se a dospět, poukazuje i Pascal Gielen. Důležitý je v tomto ohledu fakt, že takto nastavená pravidla veřejného prostoru popírají identitu jeho účastníků. Město i adolescenti kladou důraz na stejnost, čímž mimoděk zajišťují přehledné uspořádání svých struktur a usnadňují možnost kontroly.

Od sedmdesátých let a převážně v devadesátých letech dochází v bývalém západním bloku k oslabování role státu a užšímu sepětí soukromého a státního sektoru, kdy se ekonomika stává obecně abstraktnější a kdy jsou trh s nemovitostmi a developerské projekty přijímány benevolentně, čímž snadno získávají prostor. Koncem devadesátých let nabývá na pozornosti kreativní třída (legitimizovaná spornými tezemi Richarda Floridy kritizovanými za podporu gentrifikace a společenského elitářství). Jak Gielen uvádí, kontrola se stupňuje v represi a vzniká dle jeho slov „kreativně represivní město“.⁴

Nástroj kontroly dává Gielen do přímé souvislosti s interpretací globálních politických trendů, jako je rozbujelý neoliberalismus a šířící se neonacionalismus. Neúčelné setkávání se s neznámým nebo s jinakostí je vyčleňováno. Obyvatelé čtvrtí segmentovaných dle sociálních tříd mají stěžejní potřebu sdíleného veřejného prostoru či podílení se na komunální politice. Pokud není nezbytné denně se tázat po vlastní identitě a obhajovat ji, schází i chuť a vůle podílet se na dění ve veřejném prostoru. Ve výsledku takto funkčně rozdělená města

vyklučují politiku ze svých ulic a omezují ji na účast ve volbách. Veřejný prostor je tak zcela depolitizován. Nelze než souhlasit s tím dodatkem, že v bývalém východním bloku byla depolitizace veřejných prostranství ve smyslu aktivního prosazování občanských svobod důsledkem komunistického režimu, což ale i po návratu demokraticko-kapitalistického zřízení zůstalo v tomto ohledu nezměněno.

Exkluze neperspektivního chodce

Vývoj urbánního veřejného prostoru formují globální politicko-ekonomické zájmy. Za jejich důsledky lze považovat přílišnou orientaci na konzum, komerční využití a restriktivní bezpečnostní opatření. Význam veřejných prostranství v soukromém vlastnictví v západní Evropě narůstá od osmdesátých let jako doprovodný jev neoliberálních městských politik. Jedná se o dlouhodobý nárůst investic a vlivu komerční sféry a naopak pokles investic ze státních zdrojů. Výsledkem je fenomén veřejných prostranství v soukromém vlastnictví (tzv. POPS, privately owned public space), která v sobě už v principu obsahují zásadní rozpor toho, jaké služby a praktické cíle mají poskytovat.

Tento střet zájmů je evidentní, a to nejen při pohledu na jejich globalizovanou homogenní podobu, ale i na náplň funkcí, které mají vybízet ke spotřebnímu chování. Nejvíce kritizovaným faktem je soustava pravidel, která kromě vytváření dominantních nástrojů kontroly za účelem ochrany soukromého majetku skrze dohled bezpečnostních agentur nepřímo nabádá k exkluzi určitých sociálních skupin a dalším sporným důsledkům, jako jsou zákazy sdružování a veřejné produkce, které v extrémních případech mohou hraničit s porušováním listiny základních práv a svobod. Omezení vyplývá i z tzv. hostilní architektury (hostile, defensive architecture), která má odrazovat určité skupiny obyvatel od pobytu v daném prostoru skrze sofistikované tvarosloví nepohodlného

designu a dalších psychologických prostředků. Tato exkluze rizikových skupin a důraz na preferenci užívání prostor potenciálními konzumenty koresponduje se stavem, kdy je trh a veřejný prostor globálně ovládnán zájmy úzké menšiny investorů.

O fenoménu tzv. POPS píše v předmluvě ke katalogu *Skulptur Projekte Münster* (2017) Claire Bishop jako o prostorech vlastněných soukromými osobami, avšak majících veřejný charakter (lobby, náměstí či parky). Paradox těchto prostor spočívá v tom, že jsou ještě pečlivěji monitorovány pod vlivem sociální choreografie neoliberálního prostoru, který upřednostňuje jedince odpovídajícího spotřebitelskému ideálu před kýmkoliv jiným, čímž dochází k exkluzi sociálně vyloučených skupin.⁵ Tato exkluze je závažným jevem nevyklučujícím pouze určité skupiny obyvatel, ale zároveň svobodnou volbu rozhodování o vlastním chování v prostoru, který sám sebe ambivalentně definuje jako soukromě vlastněný veřejný prostor. Ve výsledku veřejný zájem potlačuje manipulací svých účastníků za účelem zisku.

3

Richard Sennett, *The Uses of Disorder: Personal Identity and City Life*, London: Yale University Press, 2008, s. 104

4

Sander Bax, Pascal Gielen a Bram Ieven, *Interrupting the City: Artistic Constitutions of the Public Sphere*, Amsterdam: Valiz, 2015, s. 278

5

Claire Bishop, *Black Box, White Cube, Public Space, Skulptur Projekte Münster – Out of Body*, Münster: Skulptur Projekte Münster, 2017, s. 1–4

PŘEKVAPENÍ ROKU